

„0.1. Kálmánháza, 1935. Nyár. Ugatóan üres iskolaterem. Vizsga óta aszalódó virágfüzerek. Hervadásszag, olajospadlószag, unalom-szag. Légyzűmmögésű magány. Egyik sarokba búzát öntöttek le, a másikba könyveket. (Sokféle helyről összehordott jutalomkönyvek maradékát.) Eluntam a búza hűvös érintését, a könyvhalom mellé kuporodom. Belelapozok a könyvekbe. Egyik sem érdekel. Már hagynám is ott a kupacot, amikor egy képes-puha-fedelű könyvön akad meg a szemem. Kinyitom, és delejes álomba szédülök – nem mozdulok, amíg végig nem olvastam. Zsibbadtan támolgok az udvaron: megváltozott a világ, újraszülettem. Ezután mindent úgy nézek már, mintha nemcsak élném, hanem olvasnám is. (S később úgy, mintha írnam is.) *Boldogult úrfikoromban*. Ez volt a könyv címe. Idétlen képpel csúfított, puha fedelű ponyvaregénynek álcázva, a sorssal játszó véletlen Krúdy egyik kései remekét adta kezembe.

0.2. Hajdúnánáson a diákkönyvtár őre újságot olvasott, s unottan intett, hogy a nehezen elérhető hátsó polcról emeljem csak le magam a könyveket. Így történt, hogy a kifogyhatatlan May Károlyok és Verne Gyulák helyett (tőle leginkább ezeket kaphattam) egy bizonyos Hamlet nevű dán királyfi már első beleolvasásra is lélegzet-megakasztó történetét vittem haza.³⁸ Akkorra már minden közel-távol föllelhető Krúdyt megszereztem – most Shakespeare következett. Képtelen logikátlansággal, vagy nagyon is logikusan? Mindegy. Így történt.

0.3. S még nincs vége. A véletlen, úgy látszik, háromig nem áll meg. Mert íme, a h.-i internátus fűtetlen fürdőszobájában didergek éjjel, hosszú hálóingem, mint egy karácsonyi angyalé, s magam is angyalszerűen ágaskodom a hokedlin, hogy közelebből kapjam a nagyon magasan és nagyon gyéren pislákoló, tejszínű villanykörte fényét. Lopott könyvet igazítok a szememhez, egy nyolcadikos asztaláról veszem el éjszakánként. Nappal nem olvashatom, szigorúan megtiltották. »Nem gyereknek való«: (tizenöt éves vagyok). Tolvajként rezzenve az éji bogár neszezésétől is, nyújtózom a fény felé, s lábujjhegyen olvasom a könyvet. Dosztojevskij *Bűn és bűnhődés*-ét. Ide juttatott engem Krúdy, meg a boszorkánys *Boldogult úrfikoromban*.³⁹

³⁸ A számára fontos dátumokat évtizedekkel később is precízen számon tartva, így „távíratozott” ifjúkori (olvasmány-)ideáljának: „Hamlet Helsingoer / fenseeg / vaaltozatlan hoodolatom / legeloeszoe / ma 38 eeve/ hajduunaanaason talaalkoostunk”. Megjelent: *Élet és Irodalom*, 1975. május 10. 10.

³⁹ Rákos Sándor: *Egy Krúdy-novella (és emlék-érintői) bemérése. Életrajzi közelítések*. In: Rákos, 1990. 183.

Az új élmények, úgy látszik, hamar elsöpörték a belső dilemmákat. Nyíregyházi éveiben Rákos Sándor – visszaemlékezése szerint – „fejest ugrott” a Krúdy-legendába.

„A Kossuth Gimnáziumban saját kezűleg fölvéselt monogramja beszélt azokról az időkről, amikor, fél századdal korábban, ő is ezeket az agyonfaragott padokat koptatta. A Bujtoson apámék háza közvetlen közelében állott a magas jegenyéknek, amelyek egyikéről a kamasz Krúdy szarkafészek szedése közben lezuhant. A morgó temetőben idősebb és legidősebb Krúdy Gyula sírján készültem vizsgáimra, a sóstói erdőben pedig a legifjabb Krúdy Gyula látogatta helyeken szerettem első szerelmi tapasztalataimat. Megismertem anyját, nővéreit, majd fiát és lányait is. S egy fanatikus, diákkoromban még ókeresztényien zárkózott szektát, a Krúdy-rajongókét, élükön a Mester szerelmei és egyéb viselt dolgai után országos nyomozásban ide-oda utazgató Perepatitscsal.⁹

Magam is hitvallástevő és hitvallásváró tagja lettem a szektának. S amikor egyszer óriást: Móricz Zsigmondot kísértem a[z] ny[íregyház]-i Kállói utcán, Krúdy szülőházának közelében elszántan a »vallásalapítóra« tereltem a szót. »Csozálatos termőfa volt!« – derült föl komorságából az öregistenarcú pályatárs, s hirtelen beszédessé vált Krúdy dicséretében és az alakjára indázódott anekdoták elmondásában.”¹⁰

⁹ Lásd: Tóbiás, 1964. 707–720.

¹⁰ Rákos Sándor: *Egy Krúdy-novella (és emlék-érintői) bemérése. Életrajzi közelítések*. In: Rákos, 1990. 184.

Hamarosan feladatot kap az Írószövetségtől: megbízzák, képviselje a magyar írókat azon az ünnepségen, amelyet Krúdy Gyula halálának huszadik évfordulóján a nyíregyházi Kossuth Gimnáziumban – Rákos Sándor és „Szindbád” alteregójának egykori iskolájában – rendeznek. Az emlékműsort Katona Béla,²⁰⁵ a gimnázium tanára állította össze.

„Nem jó idők jártak akkoriban Krúdyra, akit a túlbuzgó vulgármarxista irodalomtörténet-írás sehogyan sem tudott beilleszteni a haladó hagyományok szűkre szabott ketrecébe, így aztán az »élődsi dzsentrí világ« és a »hanyatló polgárság« dekadens írójává degradált. Dacolva az uralkodó széljárással, vagy mintha nem is tudtunk volna a kirekesztő ítéletekről, mi a nagy írónak kijáró tisztelettel emlékeztünk a gimnázium híressé vált egykori diákjára.

Rendezvényünk eleinte szerény iskolai házi ünnepségnek indult, de aztán meghívtuk az író leányát, Krúdy Zsuzsát²⁰⁶ is. Valószínűleg ő tájékoztatta a ké-

²⁰⁵ Katona Béla (1924–1999): Krúdy-kutató irodalomtörténész; gimnáziumi, majd 1964-től nyugdíjazásáig főiskolai tanár a Besssényei György Tanárképző Főiskola irodalmi tanszékén. Rákos Sándor életművének egyik legértőbb kritikusa. 1994-ben megkapta a Nyíregyháza díszpolgára címet.

²⁰⁶ Krúdy Zsuzsa (1919–1992): Krúdy Gyula leánya, apja második házasságából; az író hagyatékának gondozója. Barátságát Rákos Sándorral évtizedeken keresztül a Krúdy iránti közös rajongás táplálta.

szülő megemlékezéséről az Írószövetséget, ahonnan – nyilván ismervén nyíregyházi kapcsolatait – Rákos Sándort delegálták rendezvényünkre. Ő nemcsak részt vett az ünnepségen, hanem föl is szólalt. Saját Krúdy-élményéről beszélt, önképzőköri emlékeit elevenítette fel nagyon érdekesen. Rajta kívül még egy váratlan vendége volt irodalmi estünknek, *Perepatits Antal*,²⁰⁷ az akkor Debrecenben élő, azóta elhunyt legendás hírű Krúdy-kutató, a Krúdy-szekta minden idők legmegszállottabb tagja, aki mint amatőr Krúdy-búvár egész életét a Krúdy-titok megfejtésének szentelte, miközben maga is hamisítatlan Krúdy-figurává vált.

Másnap – szép májusi vasárnap délelőtt – közös kirándulást tettünk Krúdy Zsuzsával, Rákos Sándorral és Perepatits Antallal a Sóstóra. Természetesen Krúdy nyomait kerestük ott is. Azt a régi Sóstót, amelyet az író látott és oly sokszor meg is írt, s amelyet kislány korában Krúdy Zsuzsa is megismerhetett, mikor 1924 nyarán szüleivel a »*Svájci lak*«-ban²⁰⁸ nyaralt.

Nálunk nem volt fényképezőgép, a véletlen azonban szerencsésen segítségünkre sietett. Ma is őrzöm azokat a felvételeket, amelyeket – kérésemre – régi kedves ismerősöm, a szenvedélyes amatőr fotós, az éppen ott fényképezgető *Jóó Károly* készített rólunk a sóstói park különböző pontjain.²⁰⁹

Krúdy Zsuzsával és Katona Bélával életre szóló barátságot kötött ezen a nyáron. Az '53-as év – az ideológiai görcsök megszűnte mellett – ízlésbeli áttörést is jelentett Rákos Sándornál. Ekkor érezte meg e hatalmas prózailíra igazi zamatát. (Két évvel korábban, a »szocreál« korszak tetőfokán, amikor Papp Oszkár a maga gyönyörűségére, a megjelenés reménye nélkül, Krúdy-novellákat illusztrált, Rákos Sándor még elnyomta magában egykori titkos olvasmányélményei és elragadtatásai emlékét. A Krúdy-rajongók szektájával való találkozása óta annál nagyobb lelkesedéssel osztozott későbbi alkotótársa, Papp Oszkár Krúdy iránt érzett rajongásában. »Elég volt a beszélgetésben egy krúdys hasonlat: abban a pillanatban tudtuk, mire gondol a másik. De ugyanígy volt

²⁰⁷ Perepatits Antal így jellemezte magát *Krúdy nyomában* című írásában: »Az irodalom területén a statisztériához tartozom az egyszerű, átlagos olvasók rendjébe. Ez a véleményem saját magamról nem változott meg azóta sem, hogy ebben a témakörben időközben írnom is kellett egyetmást és még attól sem, hogy Kellér Andor – tudomásom szerint Kárpáti Aurél sugallatára –, írói mindenhatóságának jogalapján kinevezett engem, az »őszülő debreceni férfit« Krúdy elsőszámú és legfanatikusabb rajongójává. (In: Tóbiás, 1964. 707–720.) – Néhány éve kiderült, hogy a Krúdy titkai után kutató amatőr irodalmár – Polgár fedőnéven – 1947 óta a titkosszolgálat beszervezett ügynöke volt, s 1959. február 9-én felajánlotta tartótisztjének: »Nyíregyházi kapcsolatait akarja kamatoztatni ügynöki munkájában. Margócsi [sic] József, Merényi Oszkár, Balogh István, Katona Béla, Nyárád Miklós nevét említi. Felajánlja szolgálatait.« (Lásd: Filep Tibor: *A Polgár-dosszié*. Hítel, 2006. október, 19. évf. 10. sz., 140–164.) – Mindennek tudatában a Perepatits Antal szerkesztette Krúdy-köteteknek beszédesek a címei: *Valakit elvisz az ördög* (Debrecen, 1956), *Asszonyások díja*, *Napraforgó* (Magvető, 1958).

²⁰⁸ Svájci lak: 1866 óta fogad vendégeket a nyíregyházi Sóstó gyógyfürdő alpesi típusú családi házakra emlékeztető panziója, melyet Melhouse János, szászországi építőművész tervei alapján építettek. Szívesen szállt meg itt Blaha Lujza, Karinthy Frigyes és Krúdy Gyula, aki szerint itt lehetett a legduhajabb jókedvvel mulatni a májustól októberig tartó időszakban.

²⁰⁹ Katona, 1991. 505–506. (Köszönettel tartozom Katona Béla özvegyének, amiért előkereste férje hagyatékából az 1953 nyarán készült fényképeket, s engedélyezte közzlésüket. Szilágyi László nyíregyházi történésznek pedig a készséges közvetítéséért mondok köszönetet. – V. A.)

*A „Krúdy-szekta” a sóstói kiránduláson. A képen (balról jobbra): Rákos Sándor, Perepatits Antal, Somogyi Jolán könyvtáros, Krúdy Zsuzsa és Katona Béla.
(Joó Károly felvétele)*

ez a mitológiával is”²¹⁰ – jellemezte Rákos Sándor verseskötetének majdani tervezője egymást termékenyítő szellemi kapcsolatukat.

„Sokat időzött akkoriban édesanyjánál Nyíregyházán, s rokonainál Máriapócscon. Ma is élénken emlékszem gyakran a késői órákba nyúló beszélgetéseinkre, hosszú sétáinkra. [...] Sokat beszélt önmagáról, művészi terveiről. Verset egyáltalán nem vagy alig írt abban az időben, inkább a prózával kacérkodott. Emlékszem, egyik alkalommal hosszan ecsetelgette Jósa Andrásról²¹¹ tervezett regényének koncepcióját”

– írta róla Katona Béla, a Krúdy-közvetítette új nyíregyházi barát, Rákos Sándor életének és költői pályájának értő-érzékeny követője, kritikusa.²¹²

²¹⁰ Papp Oszkár személyes közlése.

²¹¹ Jósa András (1834–1918): Szabolcs vármegye egykori tisztifőorvosa. Korányi Frigyes utódjaként két évtized alatt 84 ágyas intézménnyé fejlesztette a nagykállói kórházat, s ő alapozta meg a nyíregyházi megyei múzeum európai hírű régészeti gyűjteményét. Mind a mai megyei oktatókórház, mind a múzeum az ő nevét őrzi.

²¹² Katona, 1981. 96.